

⁵³ J. Vree, 'Veertig kerken voor een nieuwe wereld. Hervormde kerkbouw in het Noorden (1830-1870)', in: H.C. Endedijk, J. Vree (red.), *'Niet een handvol, maar een land vol' Twee eeuwen protestantse kerkbouw in de Nederlandse ruimte*, Zoetermeer 2002, 47-92, m.n. 64v., 70-72; Vree, 'Overscot', 37, 40v. Ministeriële voordracht voor Hollandsche Veld, 16 dec. 1851 [minuut]; Arch. MvE 1626, no. 21; NA.

⁵⁴ *Verslag van de veertiende vergadering der predikanten-vereeniging in de provincie Groningen (...)*, Groningen 1852, 4.

⁵⁵ Het Overijsselse Lutten stond destijds op het punt om een zelfstandige gemeente te worden, los van Heemse. Toen de hulpprediker in 1852 vertrok, bleek het moeilijk de vacature te vervullen. Een beoogd opvolger wilde zich slechts verbinden als hij van de minister de toezegging kreeg dat hij na de verzelfstandiging als enige in aanmerking zou komen voor de nieuw te vestigen predikantsplaats; A.H. Mouw aan de secretaris en adviseur Eredienst, 15 juli 1852; Arch. MvE 1626, no. 22. Vgl. Vree, 'Veertig kerken', 73; voor de grafiek van beschikbare kandidaten tussen 1816-1871: Vree, 'Overscot', 20v.

⁵⁶ B.J. Broese stond op het tential dat op 1 nov. 1852 door de minister voor de nieuwe hulppredikerspost te Nieuw Buinen werd op-

een ander van het lijstje: een tien jaar jongere, maar desondanks ervaren hulpprediker. De tweede kans deed zich voor toen het Rijk in 1857 in Donkerbroek ten behoeve van Haulerwijk een tweede predikantsplaats vestigde. In zo'n geval wilde het nogal eens gebeuren dat de dienstdoende hulpprediker tot predikant werd verkozen. Zo niet bij Van Allen. Hij werd daar zo kwaad over, dat hij weigerde zijn ambtswoning te verlaten. Hij haalde met deze actie weliswaar de landelijke pers, maar dit bracht hem geen stap verder. Hoewel Van Allen, die kennelijk nergens goed beviel, tot 1876 als 'kandidaat tot de Heilige dienst' te boek bleef staan, kreeg hij nooit meer een betrekking.⁵³

Vier hulppredikers: vier verschillende achtergronden

Als minder extreem voorbeeld voert Caljé vervolgens Broese ten tonele, die na 'vier jaar wachten' te Oenkerk hulpprediker werd. 'Na één jaar was dit al weer afgelopen en toen moest hij weer twee jaar wachten' eer hij te Grootegast als predikant werd beroepen (298-299). De predikantszoon Broese, die als 23-jarige in oktober 1846 proponent was geworden, werd in mei 1850 als hulpkracht ingehuurd door de 76-jarige predikant van Oenkerk. Toen laatstgenoemde per juli 1851 met emeritaat ging, moest ook Broese weg. De vraag kan gesteld waarom deze snelle student, die inmiddels de nodige ervaring had opgedaan, niet mocht blijven en moest wachten totdat hij in mei 1853 te Grootegast werd bevestigd. Aan zijn inzet heeft dat zeker niet gelegen: Broese liet zich in september 1852 als kandidaat introduceren bij de belangrijkste beroepsvereniging van die dagen, de Groninger Predikantenvereniging.⁵⁴ Men kon toen al niet meer zo goed spreken van 'frictiewerkloosheid' (298). Het aantal beschikbare hervormde kandidaten dat in 1836 op 259 had gestaan, was in 1852 teruggelopen tot 91. Kandidaten konden daarom weer eisen gaan stellen, zelfs als het een simpel hulppredikerschap betrof.⁵⁵ Toch kreeg Broese niet makkelijk een baan, zelfs niet als de minister hem voordroeg.⁵⁶ De enige reden die daarvoor te bedenken valt, is dat Broese evenals Van Allen altijd ongehuwd is gebleven.

Okken 'had geluk' aldus de auteur (299). Inderdaad. Deze Oostfriese onderwijzerszoon, die in april 1846 zijn kandidaats, maar vervolgens pas in mei 1848 zijn proponenten had gedaan, slaagde er immers niet alleen in om in november 1850 hulpprediker te Bakkeveen te worden, maar ook om vandaar rechtstreeks door te stromen naar Appelscha, waar hij als 29-jarige op 21 december 1851 intrede deed. Caljé gaat niet na waarom Okken sneller doorstroomde dan Broese. De eerste reden zal zijn dat Okken zich al voorafgaand aan zijn officiële hulppredikerschap had gekwalificeerd. In oktober 1849 was hij aangesteld om in twee Groninger